

KATOLIČKA DRUŠTVENA NAUKA I MEĐUNARODNI PRIVREDNI SISTEM

Dr Josip SABOL

Pastoralnom konstitucijom *Gaudium et spes* omogućio je Koncil da Crkva zakorači na nova područja današnje svjetske stvarnosti. U prošlosti su se koncili gotovo isključivo bavili pitanjima vjere, morala, crkvene discipline i teološkog naučavanja. Danas Crkva upravlja svoj pogled i na društvenu stvarnost, društvene odnose i strukture u cilju da ih svjetlom Objave spozna i tumači.

Drugi vatikanski sabor imao je pred sobom jednu gotovo sistematski obrađenu društvenu nauku Crkve započetu enciklikom *Rerum novarum* pape Leona XIII. (1891). Osim toga Saboru je bila poznata pažnja i priznanje svjetske javnosti u vezi sa svakom službenom izjavom Crkve o društvenim pitanjima današnjice. Zato začuđuje činjenica da je većina saborskih otaca bila na početku nekako rezervirana prema „shemi 13”. Neki su čak skeptički i zbunjeno pitali da li se sabor treba baviti ovakvim „profanim stvarima” kao što je to ekonomija i svjetska privreda.¹ Ovim se zapravo izražava jedna teoretska nesigurnost u vezi s pitanjem o odnosu vjere i društva, Crkve i svijeta, Objave i društveno-povijesne stvarnosti. Kao da se želi upozoriti na činjenicu da Crkva nema legitimnost oblikovati ovozemaljske stvari: društveno-političke odnose, političko uređenje, privredni sistem. Sabor je na to dao jasan odgovor: „Ali pravo je da (Crkva) uvijek i svugdje s istinskom slobodom propovijeda vjeru, naučava svoju socijalnu nauku, da nesmetano vrši svoju službu među ljudima te da izriče moralni sud, pa i o stvarima koje se odnose na politički poredak, kada to traže temeljna prava ljudske osobe ili spas duša...”² Ekonomski sistem pripada kao dio općem pojmu kulture po kojem „čovjek izgrađuje i razvija mnogostruke svoje duševne i tjelesne darove te nastoji da spoznajom i radom sebi podvrgne svijet; sve čovječnijim čini društveni život, i to u obitelji kao i u cijelom građanskom društvu, moralnom napretku i napretku institucija; konačno tijekom vremena izražava, saopćuje i čuva u svojim

1 *Das Konzil zur Wirtschaftsgesellschaft*, izd. W. Weber, W. Schreiber, A. Rauscher, Munster 1966, str. 57.

2 *Gaudium et spes*, br. 76. Ovaj i slijedeći navodt Vatikanskog sabora su uzeti iz: *Drugi vatikanski koncil, Dokumenti, Kršćanska sadašnjost, Zagreb* ³1980.

djelima velika duhovna iskustva i težnje da služe napretku mnogih, dapače i cijelog čovječanstva.”³ Ovo teološko vrednovanje sveopće ljudske djelatnosti otvara sasvim nove vidike jer time Sabor „težnju čovjeka za ekonomskim napretkom i za općenito humanijim privredno-političkim odnosima dovodi u usko susjedstvo sa spasom čovjeka, a također i s nadnaravnim spasom”.⁴ U isto vrijeme Sabor priznaje samostalnost pojedinih kulturnih područja te iz toga nužnost vlastite zakonitosti u sistemu privrednog procesa. Rekli bismo: privreda se ne smije teologizirati. Ona je autonomna kao što su to i druga područja kulturnog stvaranja čovjeka. U kom smislu autonomna? U tom „da stvorene stvari pa i sama društva imaju vlastite zakone i vrijednosti koje čovjek mora pomalo otkrivati, primjenjivati i sređivati... To je ne samo zahtjev ljudi našeg vremena nego to odgovara i volji Stvoritelja. Naime, sve stvari već time što su stvorene imaju svoju konzistenciju, istinu, dobrot, vlastite zakone i uređenje; to čovjek mora poštivati tako da pojedinim znanostima i umijećima prizna njihove vlastite metode... No ako se pod ‘autonomijom vremenitoga’ podrazumijeva da stvorene stvari ne ovise o Bogu i da njima čovjek može raspolagati bez obzira na Stvoritelja, svatko tko vjeruje u Boga uviđa neispravnost takva stava. Naime, stvorenje bez Stvoritelja iščezava.”⁵ Iz ovoga proizlazi: prvo, da ekonomija i privredni sistem nisu neposredni predmet vjere i Objave, te da nema jednog od Boga objavljenog i zahtijevanog privrednog uređenja. To nadalje znači da svaki privredni sistem potpuno pripada ljudskoj stvaralačkoj slobodi i odgovornosti. Zato privredna djelatnost postaje jedino onda uistinu humanom ako se temelji na čudorednom zakonu. Ona je naime „služenje čovjeku i to čitavome čovjeku prema hijerarhiji njegovih materijalnih potreba i prema zahtjevima njegova intelektualnog, moralnog, duhovnog i religioznog života... Zato se ekonomska djelatnost treba razvijati prema vlastitim metodama i zakonima u granicama moralnog reda tako da se ostvari Božji plan sa čovjekom.”⁶

Osnovni kriterij za teološko prosuđivanje odnosa u svakom društvu je kršćanska nada i uvjerenje da treba i da će doći kraljevstvo Božje kao ostvarenje svih najplemenitijih težnji čovječanstva. To je bio centralni sadržaj Isusovog propovijedanja. Ta nada sadrži u sebi jednu važnu socijalnu dimenziju. Ona relativira svaki oblik društva i svako stanje kulturno-tehničkog dostignuća jer očekuje ispunjenje Božjeg obećanja kao posljednje i konačno ostvarenje ljudskih vrednota. Momentalno realizirane vrednote: sloboda, mir, pravednost i jednakost u bilo kojem obliku društva nisu identične s onim koje će Bog realizirati. Idejno-teoretski sadržaj ovih vrednota kakav danas nalazimo u pojedinim socijalno-političkim programima i ideologijama ne poklapa se sa sadržajem Božjeg mira, pravednosti i slobode. Ipak moramo reći da je „Božje kraljevstvo već među nama”. Ono poprima konkretne oblike u svakoj povijesnoj stvarnosti i približava se onom posljednjem i potpunom ostvarenju koje će Bog izvršiti novim zahvatom u ljudsku povijest.

3 *Gaudium et spes*, br. 53.

4 *Oeconomia humana*, izd. J. Y. Calvez, W. Weber i dr., Köln 1968, str. 85.

5 Usp. *Gaudium et spes*, br. 36.

6 *Gaudium et spes*, br. 64.

Sabor jasno naučava da svaki pravi napredak, pa i onaj materijalni, služi ispunjenju Božjeg plana sa čovjekom. Zato i za modernu privredu možemo reći da je ona, teološki gledano, nešto pozitivno budući da se pomoću nje čovječanstvo oslobodilo materijalne bijede. Oslobođenje svake vrste je bitna biblijska kategorija.⁷ Ali isto tako su moderni privredni odnosi, teološki gledano, problematični budući da u sebi kriju suprotnosti prema Božjoj zamisli o čovjeku i pravom društvenom redu. Tako se privredna djelatnost čovjeka i privredni sistem neprestano nalaze u napetosti između pogodovanja Božjem spasu i njegovog sprečavanja. O tome želimo pobliže raspravljati u ovom članku.

VLASTITA ZAKONITOST PRIVREDNIH PROCESA I KATOLIČKA DRUŠTVENA NAUKA

Već smo spomenuli da Sabor priznaje vlastitu zakonitost i autonomnost privrede kao jednog dijela opće kulturne djelatnosti. Ali to priznanje ne znači i potpuno odobravanje rezultata i posljedica privrednih procesa. Pogledajmo malo pobliže tu vlastitost i zakonitost.

Ona se u prvom redu sastoji u tome „da se raspoloživa sredstva ulože tako da donesu najveći mogući dobitak i da se s poduzećima upravlja pod vidom najvećeg mogućeg profita. Sve ovo treba da se odvija, prema određenim pravilima igre, tj. poštujući pravila otvorene i slobodne konkurencije bez prijevare.”⁸

Jedan drugi aspekt privrednog procesa obradio je Marx 1844. u svojim *Ekonomsko-filozofskim rukopisima*: „Ako pitam nacionalnog ekonomista: Pokoravam li se ja ekonomskim zakonima ako zarađujem pare nudenjem svog tijela tuđoj strasti... ili ako prodam Marokancima svog prijatelja, on će mi odgovoriti: Ti se ne ograđuješ protiv mojih zakona, ali raspitaj se što teta Moral na to kaže; moral nacionalne ekonomije nema ništa protiv tvog postupka... Ali kome da više vjerujem: nacionalnoj ekonomiji ili moralu? Moral nacionalne ekonomije je zarada... ali nacionalna ekonomija mi obećava udovoljenje mojih potreba. — Nacionalna ekonomija morala je bogatstvo dobrom savješću, krepošću itd., ali kako mogu biti krepostan kad to nisam... U tome se sastoji bit otuđenja da mi svaka sfera nameće drugo i suprotno mjerilo, jedno moral, drugo nacionalna ekonomija budući da je svaka jedno određeno otuđenje čovjeka...”⁹

Nema sumnje da je suprotnost između normi morala i „vlastite zakonitosti” ekonomije koju je već Marx konstatirao 1844. godine i danas jedna od značajki privrednih sistema. Moralno-etička komponenta je gotovo posve nestala s ovog sektora. Sve se gleda pod vidom materijalnog uspjeha. Režiju doduše vodi ljudski um. Ali njegova se zadaća ne sastoji u tome da organizira ono što je za čovjeka bolje nego u tome da pronade najefikasnija sredstva za maksimiranje i optimiranje

7 Usp. K. Lehmann, *Internationale Theologiekommision, Theologie der Befreiung*, Einsiedeln 1977, str. 175–195.

8 M. Friedmann, *Kapitalismus und Freiheit*, Stuttgart 1971, str. 175 sl.

9 K. Marx, *Ökonomisch-philosophische Manuskripte*, MEGA I 3, 131 sl.

dohotka, za uspješno svladavanje opasnih konkurenata na tržištu, za izmišljanje rafiniranih reklama u svrhu buđenja novih potreba potrošača. Princip racionaliteta, inače po sebi jedna etička veličina, ovdje nema mnogo zajedničkog s etikom. Ovdje se radi o principu ekonomskog racionaliteta. Njegovi indikatori nisu moralno dobro i napredak, povećavanje pravednosti, slobode, duhovnih vrednota. Njegovi su indikatori profit, robna razmjena i udio na tržištu. Moralni problem privrednog sektora života još je kompliciraniji zbog činjenice što ekonomski proces kao neka nevidljiva ruka dirigira postupak pojedinca. Pojedinaac bi u dosta slučajeva bio spreman uvrstiti u svoju privrednu kalkulaciju i moralno-etičke norme i principe. Ali će brzo osjetiti da se nalazi pod pritiskom jednog cijelog sistema nužnosti koji sprečava provođenje njegove dobre namjere. Nešto slično događa se i u odnosu među radnicima. I između njih postoji konkurencija. Ona je doduše ublažena postojanjem sindikata, ali u doba masovne nezaposlenosti postaje sve jača. Pred njom blijedi poznata radnička solidarnost. Na prvi pogled konkurencija u privredi izgleda kao nešto negativno, neljudsko. Mnogi su zastupali mišljenje da je treba isključiti iz privrednog procesa. Tako je nastao novi privredni sistem koji počiva na principu centralne državne organiziranosti privrede bez slobodne privatne konkurencije i inicijative. Zato je svijet i u tom pitanju podijeljen na dva suprotna tabora. Katolička društvena nauka ima jasan i određen sud o kapitalističkom odnosno socijalističkom privrednom sistemu. O tome sada ne želimo raspravljati. Prikazat ćemo ovdje što katolička društvena nauka kaže o općenitom privrednom procesu, o tzv. „zakonitosti“ u ekonomiji. Napomenimo odmah na početku da se katolička društvena nauka u prosuđivanju ove komplicirane materije vodi starom mudrošću da je krepost i ovdje u sredini. I s pravom.

Objektivno gledajući, konkurencija u privrednom procesu ima važnu ulogu, i to ne samo ekonomsku nego i političku. Radi konkurencije mnogih odlučivanje i odgovornost je stvar više subjekata. To ima za posljedicu sprečavanje koncentracije privredne pa onda i političke moći u rukama pojedinaca. Konkurencija nadalje ima zadaću da koordinira i harmonizira uloge privrednih subjekata i tako omogućava stvaranje pravednijih cijena i pravedniju podjelu dobitka. Nepostojanje konkurencije na tržištu pogađa u prvom redu same potrošače u smislu slabog snabdijevanja i ograničenog izbora robe. Nema sumnje, konkurencija je usko povezana s težnjom za dobitkom i to iz vlastitih interesa. To se ne mora odmah poistovjetiti niti s egoizmom niti sa čisto materijalističkim motivima, kako to ističe i papa Pio XII. kada kaže da poduzetnici svojom inicijativom utiskuju „događajima pečat svoje osobnosti, pronalaze nove puteve... mijenjaju metode. Činili bismo veliku nepravdu ako bismo pretpostavljali da se sva ova poduzetnost uvijek poklapa s njihovim privatnim interesima i da proizlazi samo iz egoističkih motiva.”¹⁰

Katolička društvena nauka prije svega ističe instrumentalni karakter konkurencije. Zato ona ne smije biti vrhovni zakon privrede i njezin regulativni princip (Quadragesimo anno, br. 88). Razlog leži u tome što iz apsolutne konkurencije izviru negativne posljedice za društvo: rivalitet, egoizam, nezasitnost za profi-

tom te konačno i kršenje socijalne pravednosti. Ova očita rezerviranost prema konkurenciji vrijedi i za međunarodne privredne odnose: „Pravila igre slobodne trgovine ne mogu za sebe upravljati jedino međunarodnim odnosima. Njegove prednosti su očite tamo gdje se radi o partnerima koji su bar donekle u jednakom privrednom položaju.” (Populorum progressio, br. 58; usp. i br. 59).

Kao što konkurencija mora služiti istinskom napretku tako i proizvodnja materijalnih dobara mora služiti razvoju sveobuhvatnog ljudskog dostojanstva. „Cilj proizvodnje nije puko umnažanje proizvedenih dobara niti dobitak ili gospodovanje nego služenje čovjeku i to čitavome čovjeku prema hijerarhiji njegovih materijalnih potreba i prema zahtjevima njegova intelektualnog, moralnog, duhovnog i religioznog života.” (Gaudium et spes, br. 64). Sabor dakle osuđuje čisti ekonomizam. Privredna proizvodnja ne smije slušati samo svoj ekonomski zakon. Zato se ne bi smjelo na primjer proizvoditi i rasprodavati droge, iako se na njima može zaraditi silan novac, budući da one u velikoj mjeri razaraju ljudsko dostojanstvo. Ili drugi primjer: način proizvodnje u kojem se ne poduzimaju mjere zaštite zdravlja radnika bit će vjerojatno rentabilniji nego onaj drugi. Ali zato i nemoralniji. Što ima prioritet? Tko o tome odlučuje? Kako da se sprovede moralno-etička norma na radnom mjestu? Sve su to pitanja na koja odgovor mora dati konkretni privredni sistem. Za katoličku društvenu nauku je očito: moralne vrednote i principi imaju i u privredi apsolutni prioritet. Tim više što se može opravdano zastupati teza da je do tzv. „vlastite zakonitosti” u privrednom procesu došlo upravo zbog odstranjenja i otuđenja moralno-etičkih i religioznih principa iz ove kulturne djelatnosti čovjeka. I još nešto. Ako se privreda i ubuduće bude ravnala jedino prema svojoj vlastitoj zakonitosti, čovječanstvo će ubrzo stajati pred gotovo nerješivim socijalnim i političkim problemima, pa čak i pred vlastitom katastrofom.

KATOLIČKA DRUŠTVENA NAUKA TRAŽI PRIORITET MORALNO- -ETIČKIH VREDNOTA U PRIVREDNOM PROCESU

Polazeći od temeljne teološke istine da je čovjek nosilac neotuđivog dostojanstva, jer je on osoba, dijete Božje i cilj Božjeg spasilačkog zahvata, katolička društvena nauka zahtijeva da „čovjek bude nosilac, tvorac i cilj svih društvenih ustanova”. Odatle izvire zahtjevi za konkretna prava čovjeka u privrednom procesu. U prvom redu pravo na rad kako bi čovjek mogao razvijati vlastite sposobnosti i naći smisao života u vršenju slobodno izabranog zvanja. (usp. Octogesima adveniensi, br. 14; Gaudium et spes, br. 26, 67; Mater et Magistra, br. 83). Svaki čovjek treba da ima pravo na slobodnu i odgovornu inicijativu (usp. Pacem in terris, br. 18–22); na mogućnost suodgovornosti i suodlučivanja na radnom mjestu (usp. Gaudium et spes, br. 68; Octogesima adveniensi, br. 14); na prikladno slobodno vrijeme i potrebni odmor; na pravednu plaću koja će njemu i njegovoj obitelji omogućiti život dostojan čovjeka (usp. Mater et Magistra, br. 250; Gaudium et spes, br. 67; Octogesima adveniensi, br. 14). Radni uvjeti ne smiju negativno utjecati niti na fizičku snagu radnika niti na moralni i zdravi razvoj mladih radnika.

Radnicima se moraju omogućiti takvi radni uvjeti koji odgovaraju zahtjevima i dužnostima jedne majke i supruge (usp. *Pacem in terris*, br. 19). Moralna kvaliteta jednog privrednog sistema vidi se osobito u tome da li on uopće i što on pruža „novim siromasima, tjelesno nemoćnima, onima koji su samo ograničeno sposobni za rad, starcima, onima koji su izgurani iz bilo kojeg razloga na rub društva”. (*Octogesima adveniens*, br. 15; usp. *Gaudium et spes*, br. 63 i 66).

Katolička društvena nauka u ostvarenju ovih prava i zahtjeva vidi očuvanje dostojanstva čovjeka. Dakako, ona ne definira definitivno kada je dostojanstvo čovjeka ostvareno. To leži u naravi stvari budući da je dostojanstvo čovjeka jedna dinamična vrednota, otvorena novim mogućnostima razvoja i daljnjem upotpunjavanju. Zato radije govorimo o „manje ljudskim” odnosno o „ljudskijim” uvjetima života. Papa Pavao VI. izražava to ovako: „Manje ljudska je materijalna bijeda onih kojima nedostaje životni minimum; moralna nevolja onih koji su iznakaženi egoizmom. Manje ljudske su strukture prisile koje imaju svoj uzrok u zloupotrebi posjeda i vlasti, u izrabljivanju radnika, u nepravdi trgovačkog prometa. Ljudskiji je uspon iz bijede k posjedu najnužnijeg; pobjeda nad socijalnim nedaćama, proširenje znanja, stjecanje obrazovanja. Ljudskija je jasnija spoznaja o dostojanstvu čovjeka, orijentacija prema duhu siromaštva, suradnja za zajedničko dobro, volja za mirom. Ljudskije je priznanje zadnjih vrednota i priznanje Boga kao izvora i cilja sa strane čovjeka. Ljudskija je prije svega vjera koju čovjek dobre volje slobodno prihvaća kao Božji dar, i jedinstvo u Kristovoj ljubavi koji nas sve poziva da participiramo na životu živoga Boga, Oca sviju ljudi.” (*Populorum progressio*, br. 21). Mi se dakle nalazimo neprestano na putu prema ostvarenju „potpunog humanizma”, punine ispunjenja Božjeg nacrtu o čovjeku i svijetu. Ta humanizacija je konačno Božje djelo, ali je čovjek pozvan na aktivnu suradnju. Ta suradnja se mora odvijati u solidarnoj odgovornosti jednog za drugim. „Kao što je Bog stvorio ljude ne da žive pojedinačno nego da formiraju društvene zajednice, tako se njemu također svidjelo... da posveti i spasi ljude ne izolirano, neovisno od svake veze među njima, nego da učini od njih jedan narod koji će ga priznavati u istini i sveto mu služiti.” (*Gaudium et spes*, br. 32).

Ovaj princip solidariteta je za katoličku društvenu nauku konstitutivan. On nije jedan asketski ili pragmatički princip. Solidaritet proučište iz biti čovjeka. U njemu dolazi do harmoničke koordinacije personaliteta i socijeteta. Jedno uvjetuje drugo i to kako u svojoj egzistenciji tako i u dostignuću svoje punine. Osim toga je princip solidariteta kritički pokazatelj pravog puta između individualizma i kolektivizma te se on nuđa čovječanstvu kao jedno bolje rješenje problema koji nastaju u odnosu između pojedinca i društva, između naroda i država. Jedno društvo koje se shvaća kao okvir nemilosrdne konkurencije slobodnih snaga i grupa za postignuće partikularnih interesa, razara ljudsku osobnost i dostojanstvo. Društvo koje se shvaća kao hipostazirana stvarnost razara osobnost i dostojanstvo čovjeka jer od čovjeka individuuma traži podvrgavanje kolektivnoj volji. Što vrijedi za društvene odnose u cjelini to vrijedi i za privredne odnose unutar jedne države i među državama. Konstitutivni i regulativni princip privrednih struktura i sistema ne smije biti „ekonomski zakon” već solidarnost i princip solidariteta. Katolička društvena nauka govori posljednjih godina gotovo isključivo o solidarnosti cijelog

čovječanstva. Time se dobiva jedna nova teološka dimenzija u djelovanju Crkve. Ona se ne obraća samo kršćanskim (katoličkim) narodima nego čovječanstvu. Razlog leži u tome „što se međuovisnost ljudi svakim danom povećava i proširuje na čitav svijet. Opće dobro, to jest skup onih uvjeta društvenog života koji grupama i pojedincima omogućuju da potpunije i lakše dođu do vlastitog savršenstva, danas sve više postaje općenito te zbog toga obuhvaća prava i dužnosti koje se odnose na čitavo čovječanstvo. Zato svaka skupina mora voditi brigu o potrebama i zakonitim težnjama drugih skupina, dapače o općem dobru čitave ljudske obitelji.” (Gaudium et spes, br. 26).

Ovo nije samo zahtjev čovjekoljubivosti nego i pravednosti. Na njoj se trebaju temeljiti međunarodni odnosi, kako to ističe Biskupska sinoda 1971. u Rimu: „...mi smo mogli utvrditi velike nepravde koje se proširuju u svijetu preko mreže prevlasti, ugnjetavanja i zloupotreba, koje guše slobodu, sprečavaju veći dio ljudskog roda da ima udjela na izgradnji i korištenju pravednijeg i bratskijeg svijeta... S obzirom na tu situaciju današnjeg svijeta, koji je obilježen velikim grijehom nepravde, osjećamo našu odgovornost u njemu ali također i našu nemoć da ovo stanje svladamo našim snagama.” Papa Pavao VI. konkretizira zahtjeve u ime pravednosti: „Prije svega se mora uspostaviti veća pravednost u podjeli dobara, kako na nacionalnoj tako i na internacionalnoj razini. Odnosi u svjetskoj trgovini ne smiju počivati na prevlasti nego na slobodnom ugovaranju na korist svih sudionika... Najvažnija dužnost pravednosti se sastoji u tome da se svakom narodu dopusti njegov vlastiti razvoj, slobodan od svakog privrednog i političkog pritiska.” (Octogesima adveniens, br. 43).

sprečavaju veći dio ljudskog roda da ima udjela na izgradnji i korištenju pravednijeg i bratskijeg svijeta... S obzirom na tu situaciju današnjeg svijeta, koji je obilježen velikim grijehom nepravde, osjećamo našu odgovornost u njemu ali također i našu nemoć da ovo stanje svladamo našim snagama.” Papa Pavao VI. konkretizira zahtjeve u ime pravednosti: „Prije svega se mora uspostaviti veća pravednost u podjeli dobara, kako na nacionalnoj tako i na internacionalnoj razini. Odnosi u svjetskoj trgovini ne smiju počivati na prevlasti nego na slobodnom ugovaranju na korist svih sudionika... Najvažnija dužnost pravednosti se sastoji u tome da se svakom narodu dopusti njegov vlastiti razvoj, slobodan od svakog privrednog i političkog pritiska.” (Octogesima adveniens, br. 43).

Ovo primjenjivanje socijalne pravednosti – tradicionalno shvaćeno kao regulativ nacionalnog zajedničkog dobra – na međunarodne prilike odgovara današnjem stanju u svijetu. Četiri činitelja uvjetuju razvoj i stanje u svijetu danas: Nužnost međunarodnog reda zbog međuovisnosti problema današnjeg čovječanstva; globalna i sveopća svijest o načelnoj jednakosti i ljudskom dostojanstvu svih ljudi; deklaracija i konvencija o ljudskim pravima i karta privrednih prava i dužnosti država; znanstvene, tehnološke i ekonomske mogućnosti da se ostvari jedan politički socijalni i privredni poredak za sve narode. U toj situaciji se nitko ne može pozivati na neke „vlastite zakone”. Svaki je pozvan da doprinese na svoj način međunarodnoj solidarnosti i socijalnoj pravdi. To vrijedi u prvom redu za industrijski razvijene zemlje. Njihova je važna zadaća „da narodima u razvoju pomognu postići gore spomenute ciljeve. Zbog toga neka kod sebe samih izvrše one mental-

ne i materijalne prilagodbe koje su potrebne da se uspostavi ta univerzalna suradnja.” (Gaudium et spes, br. 86).

Zastupajući prioritet i primjenu moralnih principa na privrednom sektoru katolička društvena nauka nalazi se u skladu s moralno-političkom svijješću današnjeg čovječanstva. Svi odgovorni ljudi danas osjećaju veliku opasnost za čovječanstvo ako se ne uspije spriječiti da čovjek „postane nešto više nego samo mehanički poslužitelj jedne bezdušne mašine” i ako se privreda ne pridobije za suradnju na ostvarenju velikog cilja da naime „čovjek postaje onaj koji je više čovjek, a ne onaj koji više posjeduje”.¹¹

11 Pavao VI., *Govor pred internacionalnom organizacijom rada*, 1969., br. 20 i 21.

Općenita napomena: Enciklike i govori papa su citirani prema izdanju *Die Katholische Sozialdoktrin in ihrer geschichtlichen Entfaltung*, izd. A. Utz, Br. Grafín von Galen, Aachen 1975, 4 sv.